

MITT MUSEUM

1971–2009

Irma Wallenborg

Hur tillverkas en regementsfana idag?

Arbetet börjar alltid med att skölja sidenmaterialet, det tyg som utgör både fanans botten och motiven på fanan i olika färger. Exempel på motiv är en lagerkrans, en värja, ögon, klor mm. Därefter får sidenet ligga helt plant och utslätat för att torka på museets stora tvättbord.

Sidenet är nu klart att användas och det har blivit skimrande, mjukt och följsamt. Dessutom är det nu krympt och tål regnväder utan att falla färg.

Fanritning

Fanritningen, som har fanans exakta utseende, överförs till en svartvit arbetsritning och förstoras till naturlig storlek, 160 x 140 cm. Här kan vi upptäcka felaktigheter i skalans. Arbetsritningen läggs på sidenmaterialet och brodösen kan välja olika sätt att överföra konturerna av motiven till sidenmaterialet. Att ”pricka” konturerna och därefter rita med svag blyerts är ett sätt. Här får inga förskjutningar i mönstret ske!

Samtliga motiv klipps nu till i rätt färg och med en extra kant på ca en centimeter för att göra sömmarna verkligt stabila.

Intarsia

Därefter börjar det komplicerade arbetet med intarsian, dvs infällningen av motiven. De utklippta motiven i olika färger, t.ex. ett lejon, en glob, en person, en grip, pilar eller fiskar m.m. läggs ut på fanans bottenmaterial med blyertsteckningens konturer som hållpunkter.

Man fäller in ett mönster/motiv i det underliggande materialet i och med att man syr fast det med olika sömmar och därefter klipper bort det underliggande tyget (bottentyget).

Den stora utmaningen är att klippa bort bottenmaterialet så att motivet framträder. Denna urklippning sker på frånsidan. Här får man absolut inte klippa i fel tyglager.

Fällsöm

Fanan vänds och bottentyget klippas bort varvid man lämnar kvar en kant på en centimeter. Den extra kant på en centimeter som lämnats kvar viks nu in och sys fast med ytterligare en söm på fanans framsida och en fällsöm bildas.

En fällsöm är en extra stark söm som man bland annat kan hitta på jeans.

Med snedställda stygn broderas en plattsöm i t.ex. gult silke som formar motivfigurens kontur och samtidigt utgör gränsen på motivet.

Hur brodösen placerar plattsömmen (snett eller rakt) och väljer valörer i silkestråden avgör hur glansen harmonierar med motiv och fanduk. Fanan består nu av ett enda liksidigt lager.

Liksiktigt broderi

Fanan är nu ett liksidigt broderi med mycket hållbara sömmar, fällsömmar. Proceduren att sy fast motiven i bottenmaterialet kan göras för hand eller på symaskin. Det blir alltid ett mjukare/följsammare fall på fanan då intarsiasömmen sys för hand. För ett tränat öga ser man om det är ett handbroderi när fanan förs. En maskinsöm i plattsöm ger ett ”stelare” uttryck.

*Plattsöm – detalj.
Foto: Armémuseum.*

Sybåge

Efter intarsiaarbetet förekommer annat rent broderiarbete på fanan t.ex. ett öga, en näbb eller ett öra. Fanduken monteras då i en sybåge. Brodösen arbetar med båda händerna och sticker ner nålen med vänster hand som möter högra handen som tar emot nålen på sybågens undersida. Ett plattsömsbroderi har ca 16 stygn per centimeter och det blir då 32 stick upp och ner genom sidentyget. Att ha t.ex. ett vitt fansiden spänt i en sybåge under ca ett års tid ställer många krav på planering och ordning.

Montering

Efter att fanan är färdigbroderad läggs den ut på ett plant underlag. Duken sprejas med rent vatten, sträcks och monteras med nålar. Den får torka till sin rätta form och får sitt släta utseende.

Monteringen av fanduken vid stängen sker med ett spikband som fästes med tännlikor (liknar häftstift) kring fanstängen enligt gammal ärvd kunskap. En kunskap som konservatorerna har.

Idag, 2022, sker en fanspikningsceremoni på museet. Fanspikningsceremonin är från 1600-talet. Då spikade varje soldat i sin egen spik för att fästa fanduken vid stängen.

Fanspikningsceremonin återupptogs 2007. Nu är det förbandschefen och närmast underlydande som spikar. Spikningen är noggrant förberedd av konservatorn.

Broderihistoria ⁴³

Brodera betyder att ”sticka figurer på tyg”. Att sticka är att spetsa med nålen genom tyget men också att utsmycka ett tyg. Pärlstickare är en yrkesbeteckning.

Ett broderi klassificeras efter de broderimaterial som används eller efter den teknik som tillämpas. Man talar om broderi med silke, ull, guld och silver. Man talar om broderi i olika tekniker såsom förstygn, efterstygn, stjälsöm, klyvsöm, kedjesöm, plattsöm, reliefbroderi, korsstygn, intarsia, läggsöm, applikation osv. Broderiarbetet ger stor frihet åt tankar och fantasi.

Orden broderi och brodyr blandas ofta ihop. I dagligt tal kan tungan slinta mellan broderi och brodyr och därmed avslöja nivån på broderikunskapen. Att skilja på broderi och brodyr kan vara svårt för många.

Broderi är ett handsytt arbete. Det är en utsmyckning av ett bottentyg med nål och tråd.

Brodyr är ett maskinsytt arbete exempelvis hålsöm på remsor. Brodyr var synnerligen modernt i damunderkläder under hela 1800-talet särskilt i form av remsor som fälldes in eller som kantade plagg.

En maskinsydd brodyr.

Metallbroderi - läggsömstekniker

När man broderar med metalltråd används läggsömsteknik. Läggsöm innebär att guld- eller silvertråden läggs på tygets rätsida och nedfästes med silke eller annan tråd som sys över metalltråden och i sig själv också kan skapa en mönstereffekt som läggsöm i spiral, läggsöm grupperad i mönster och läggsöm i relief. Effekter uppstår då läggsömmen ”styr” hur metalltrådarna fästes.

Den metalltråd som använd i broderier består av en kärna av silke eller lintråd kring vilken ofta en förgylld silvertråd spinns. Vi kan se denna teknik på de flesta standar. Standaren är dubbelsidiga och består av två tyglager med olika broderade motiv i metallbroderi med läggsömsteknik på yttre respektive inre sidan. Broderiets baksida döljs i och med att standaret är dubbelt.

⁴³ Litteraturlista:

- M. Schuette: Broderikonsten från Antiken till jugend, Stockholm, 1963
- I. Henschen: Svenska broderier, Stockholm, 1950
- A. Geijer: Ur textilkonstens historia, Lund, 1980
- A.-M. Nylén: Broderier från herremanshus- och borgarhus 1500–1850, Stockholm, 1950

Det var en stor efterfrågan på metallbroderier under hela 1600-talet till fanor och standar, gardesfanor, sadlar, värjehäng och dräkter.

Efter kung Karl XII:s krig kom en tid av ekonomisk återhämtning. De inhemska manufakturerna, som tillverkade produkter för hand, fick ett kraftigt politiskt och ekonomiskt stöd under 1700-talet. Det frikostiga användandet av metallmaterial i broderier gick dock tillbaka under slutet av århundradet.

Senare möter vi metallbroderier igen som prydnad på militära och civila uniformer i form av gradbeteckningar och epåletter. Givetvis broderade man med metalltråd utan att använda läggsömsteknik även på fanor.

Leij och Sergell, två av 1700-talets främsta brodörer ⁴⁴

Lejonets man är broderad i läggsöm med metalltrådar liksom stjärnorna. Nosen i knutsöm. Lejonets nedre del är ett applikationsbroderi, broderat av Christoffer Sergell 1774. Standar för Västgöta kavalleriregemente, INV 67920. Foto: Armémuseum.

Gripen är formad av metalltrådar som är nedsydda i ett regelbundet mönster som ger en illusion av päls. Vingarna har snedställda metalltrådar som skapar mönster. Broderat 1776 av Tobias Leij d.y. Kompanistandar för Östgöta kavalleriregemente, AM 10524. Foto: Armémuseum.

Utställningsförberedelserna till utställningen "Krigets prakt" tillsammans med ateljéchef Leif Nilsson påbörjas under 2003.

– *Äsch, ett broderi, inget märkvärdigt. Sådant tar bara tid, hör jag ofta. Den synen vill jag ändra på. Det är mitt personliga mål för utställningen.*

Har broderiet en plats i dagens samhälle? Fler människor idag "bränner ut" sig och flera berättar om vägen tillbaka just genom att brodera.

⁴⁴ L. Törnquist: Männan och kvinnorna som broderade, Krigets Prakt - konsthantverk i krig och fred, Stockholm, Leif Törnquist, 2003.